

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DEKKER & VAN DE VEGT

Tot de Utrechtse boekverkopers die een bekende klank in stad en regio hebben gehad behoren ongetwijfeld de heren Dekker en Van de Vegt, twee vakgenoten die in de jaren vijftig van de 19e eeuw een zaak in boeken, al of niet gelijnd papier en kantoorbehoeften begonnen zijn. Ook het uitgeven van boeken en de boekbinderij moeten hun niet vreemd geweest zijn. Uit hun zakelijke onderneming is een boekhandel annex uitgeverij gegroeid die vooral voor katholieke wetenschappelijk georiënteerde lezers betekenis heeft gekregen. In het navolgende wordt de geschiedenis van deze onderneming in hoofdlijnen geschetst.

Stichting

Jean Guillaume Dekker (1810-1901), geboortig van Ieper in West-Vlaanderen, was de oudste zoon van Antoine Adrien Dekker, fourier van het 33e bataljon infanterie, en Marie Nakke. In de jaren veertig van de vorige eeuw trok het gezin Dekker naar Utrecht, waar Jean Guillaume op verschillende adressen het vak van boekbinder uitoefende. In 1852 huwde hij de Utrechtse Elisabeth Wilhelmina van Odijk; het huwelijk bleef kinderloos.

Wilhelmus Johannes van de Vegt (1816-1903) was een zoon van de garentwijnder Johannes van de Vegt en Elisabeth Klarenbeek, geboren in de Putsteeg. Hij werd eveneens boekbinder, en huwde op 54-jarige leeftijd Maria Stephana Zandkuijl, die ook niet een van de jongsten was (48 jaar); ook dit huwelijk bleef kinderloos.

In het register der patentschuldigen van Utrecht voor het jaar 1855/56 worden hun namen voor het eerst vermeld. Op het adres Heerenstraat wijk A nr. 1208 staat J. G. Dekker als winkelier in papier en kantoorbehoeften en als papierlijnder genoteerd. Zijn medetekenende deelgenoot is W. J. van de Vegt. Uit de datering valt af te leiden dat zij hun zaak begonnen zijn in februari 1856. Het *Algemeen adresboek voor den Nederlandschen Boekhandel*, editie 1857, vermeldt de onderneming als kantoorhandel, boekbinderij en artikelen de luxe. Met die artikelen zullen religieuze artikelen bedoeld zijn: kruisbeelden, heiligenbeelden, rozenkransen en zo meer. Zeker tot in het eerste decennium van de 20e eeuw hebben deze artikelen deel van het sortiment uitgemaakt. In de kelder heeft nog tientallen jaren een restantje gelegen van door vocht aangetaste kruisbeeldjes, en ook donkerbruine geglazuurde kruikjes met inkt, ooit een courant artikel, waren naar de kelder afgevoerd.

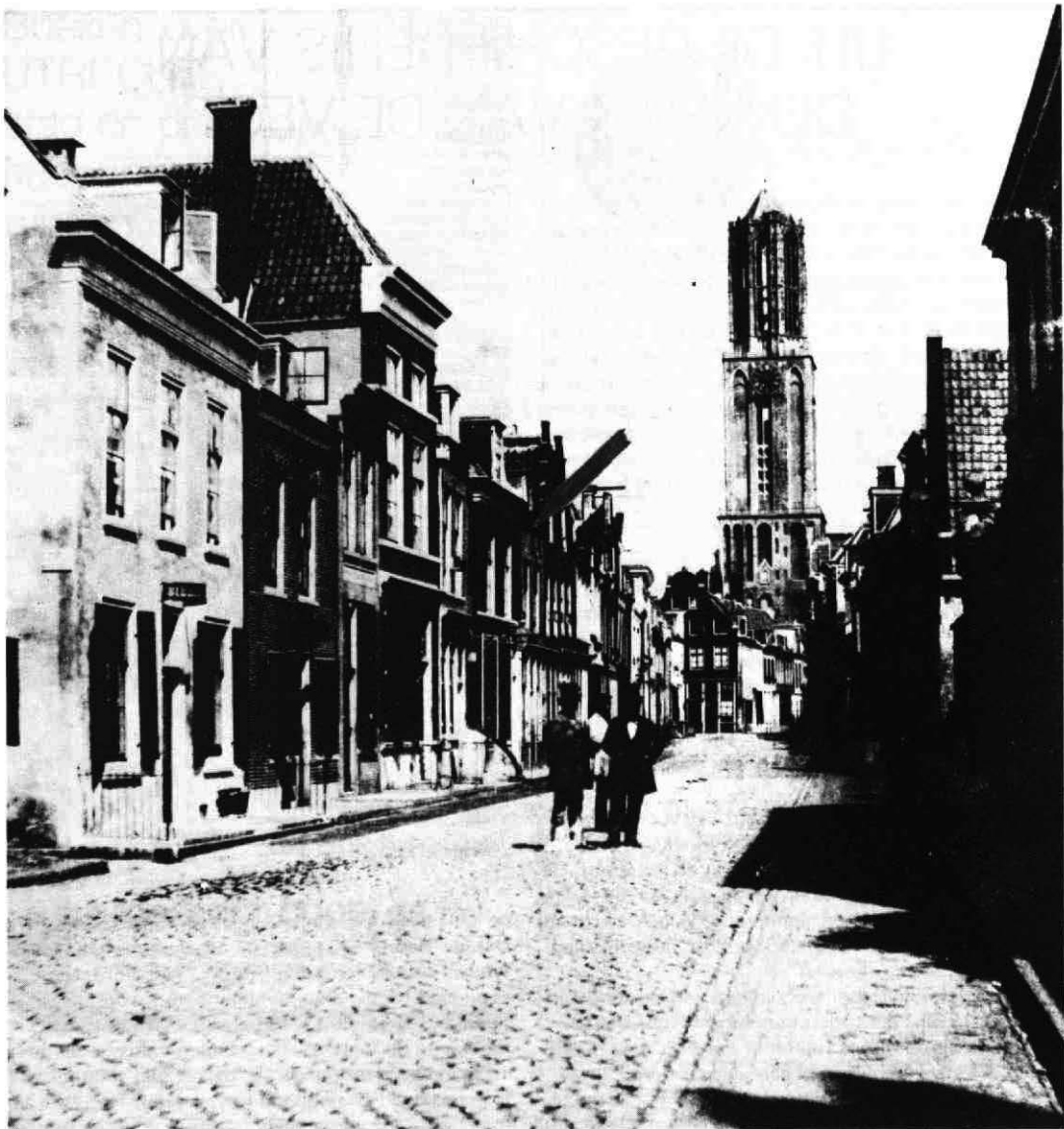
Karakter van de zaak

Vanouds heeft Dekker & Van de Vegt een katholieke signatuur gehad. Het lijkt geen twijfel dat zo kort na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie (1853)

Jean Guillaume Dekker.

de kansen voor katholieke boekverkopers toenamen. Dat de eerste vestiging in de Heerenstraat is geweest, schuin tegenover de St. Willibrordkerk, kan evengoed toeleeg als toeval genoemd worden. Uit de oudst-bekende uitgaven die met het impressum Dekker & Van de Vegt zijn verschenen valt in ieder geval op te maken dat de zaak zijn debiet had onder de r.-k. geestelijkheid en gegoede katholieken. Titels als *Het manna des Nieuwen Verbonds* door W. F. N. Rootseelaar (1864), *Een versche meikrans neergelegd aan de voeten van Maria* door J. Essink (1869), en *Negendaagsche oefening ter eere van het Allerheiligst Hart van Jezus* door A. Hogenboom (1875) spreken duidelijke taal. Deze werkjes waren alle van de hand van priesters van het aartsbisdom Utrecht. In het archief van de zaak bevinden zich enkele 19e-eeuwse bidprentjes, die als leverancier Dekker & Van de Vegt vermelden. De activiteiten van boekverkoper, uitgever en verzorger van drukwerk waren in de vorige eeuw niet zo strikt gescheiden als tegenwoordig. In het najaar van 1866 verplaatste Dekker zijn zaak van de Heerenstraat naar de Lange Nieuwstraat, nr. 498. Dat deelde hij mee in het Utrechts Provinciaal en Stedelijk Dagblad van 31 oktober 1866. Het pand van de eerste vestiging is geamoveerd, dat van de tweede bestaat nog en draagt nu het huisnummer 35. Dekker zocht het ook nu dicht bij een katholieke kerk: de me-

Lange Nieuwstraat ca. 1870; de pijl wijst naar het pand van Dekker & Van de Vegt. Foto GAU Top. Atlas C 5.175.

tropolitane kerk oftewel Catharijnekerk. De prelaat die in 1891 plebaan van deze kerk werd, J. G. H. C. Essink, was een vruchtbaar schrijver van geestelijke lectuur en heeft verscheiden gebeden- en meditatieboeken bij Dekker & Van de Vegt uitgegeven. Zijn *Kruiswega oefeningen* haalden 11 drukken.

Periode Verouden

In 1895 trad een 20-jarige jongeman in dienst, Franciscus C. J. Verouden, zoon van een Utrechtse spoorbeambte. Zes jaar later, in oktober 1901, deelde hij de cliëntèle mede in een circulaire met als aanhef „Zeer Eerwaarde Heer“:

„Hiermede heb ik de eer UZEerw. te berichten dat de

boekhandel van de firma Dekker & Van de Vegt, waarin ik sedert ruim 6 jaren werkzaam ben, voorheen gedreven door wijlen mijn patroon de heer J. G. Dekker, na diens overlijden door mij is overgenomen en onder dezelfde firma zal worden voortgezet. Beleeft verzoek ik UZEerw. het vertrouwen gedurende ruim 40 jaren aan wijlen mijn Patroon geschonken op mij over te brengen. Door geleidelijke opheffing mijner antiquarische boekhandel wensch ik mij geheel op de nieuwe Boek- en Papierhandel benevens den handel in Religieuze artikelen toe te leggen en geef U de verzekering alles te zullen aanwenden om Uwe orders stipt, vlug en bijzonder goedkoop uit te voeren. Met Hoogachtiging en aanbeveling, UZEerw. dw. dienaar

Interieur Dekker & Van de Vegt, Oude Gracht Tz 42. Foto van 16 april 1913.

F. C. J. Verouden/Firma Dekker & Van de Vegt'. Het jaar daarop, in augustus 1902, deelde hij zijn relaties mee dat zijn winkel naar een groter perceel, Oude Gracht Tolsteegzijde bij de Gaardbrug (nr. 42) was verplaatst, een royaal grachtenhuis dat thans nr. 206 draagt. Het verhuisbericht bevatte tevens een goedkope aanbieding, voornamelijk voor zijn assortiment, daar er ook postpapier, couverts, plaatjes en rozenkransen op voorkomen. Een opvallende titel uit de boekenaanbieding is de in dat jaar verschenen uit het Italiaans vertaalde *Beoefening der nederigheid/verklaard door Joachim Pecci, thans Z. H. Paus Leo XIII* - aldus de titelpagina.

Niet gedateerd, doch zeker uit het eerste decennium van onze eeuw is een serie foto's van de in- en exterieurs van alle Utrechtse parochiekerken op briefkaartformaat, in de handel gebracht door Dekker & Van de Vegt. Herkomst van de foto's en initiatief tot de uitgave zijn (nog) niet achterhaald. In oude ansichtkaartencollecties zullen waarschijnlijk nog wel losse foto's voorkomen.

Verouden is niet lang eigenaar van Dekker & Van de Vegt geweest; hij stierf op 30-jarige leeftijd in 1905. Een jaar voor zijn dood is hij nog de uitgever van het *Jaarboekje voor den werkmans voor 1904. Uitgegeven door den anti-sociaal-democratischen bond van Nederlandsch Spoorwegpersoneel „Recht en Plicht"*. Dit werkje is waarschijnlijk een drukorder geweest, waaraan hij niet de naam van zijn zaak wilde koppelen. Recht en plicht moeten hier wel zeer per-

soonlijk opgevat worden, daar Veroudens vader bij het spoor werkte: voor de zoon een plicht, voor de vader een recht.

Periode Verhoeff

Na de dood van Verouden zette zijn weduwe, Maria Margaretha C. Verouden-Bijlard de zaak voort. In 1908 hertrouwde zij met de Leidenaar Theodorus Adrianus Verhoeff (1876-1954), zoon van een kruidenier en handelaar in comestibles. Diens streven was het van Dekker & Van de Vegt een katholieke wetenschappelijke boekhandel te maken. Daar hij ruim een jaar na zijn huwelijk weduwnaar werd en niet hertrouwde, kon hij zich ten volle aan dit zakelijke ideaal wijden. Toch werd nog in Het Centrum van 30 november 1912 onder de kop *St. Nicolaas Etalages* waarderend gesproken over het gemengde assortiment: „De firma Decker (sic) & Van de Vegt Oudegracht toont in haar etalage dat zij zoowel op het gebied van religieuze artikelen als op dat van boekwerken goed gesorteerd is. Is de eene winkelpast geheel gevuld met religieuze artikelen, gedeeltelijk zich zeer goed, gedeeltelijk zich minder leenend voor St. Nicolaas-cadeaux, de boekwerken in de andere kast geëxposeerd zijn zoowel voor oud als jong uitstekend voor dit doel geschikt."

In de uitgaven kwam Verhoeffs ideaal gaandeweg ook tot uiting; hij gaf bijvoorbeeld in 1915 een studie uit van de jonge priester-filosoof J. H. R. Hoogveld over de wijsbegeerte van Henri Bergson, en in 1916

Dekker & v.d. Vegt

Utrecht.

Heden verschijnt

Forstmann Theologia Moralis

Specialis II (De Jure et Justitia.)

Prijs f 2.75, fr. p. p. f 2 85.

Reeds verschenen

Theologia Moralis Generalis

f 2.—.

Theologia Moralis Specialis I

f 2.75.

11919

Advertentie in Het Centrum d.d. 1 sept. 1917. Het boek van Forstmann was een uitgave van Wed. J. R. van Rossum.

de openbare les van dr. F. Roels *Psychologisch experiment en introspectie*, uitgesproken bij de opening van diens colleges aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Ook het proefschrift van H. B. Vroom, in het latijn gesteld en getiteld *De Commodiani metro et syntaxi annotationes*, verscheen in 1917 bij Dekker & Van de Vegt. Vroom was priester-classicus en doceerde zijn hele leven oude talen aan het klein-seminarie van het aartsbisdom.

Met het oog op een goede relatie met de katholieke universiteitsstudenten, verenigd in het C.S. Veritas, richtte Verhoeff een kamer van het bovenhuis in als lees kabinet. Daar konden de studenten in alle rust tijdschriften lezen en kennis nemen van nieuwe boeken.

Dekker & Van de Vegt was niet de enige katholieke boekhandel in Utrecht. Van grotere omvang en meer allure was de firma Wed. J. R. van Rossum, gevestigd achter het stadhuis sinds 1830. Hoewel beide zaken goed beschouwd elkaars concurrenten waren, hadden zij met het oog op hun gezamenlijke belangen enige afspraken gemaakt, met name over de prijzen van geïmporteerde liturgische uitgaven. In 1916 zocht de heer Verhoeff nader contact met een van de firmanten, de heer J. F. Th. van Rossum („de weduwe met de baard”), om te praten over een combinatie van beide firma's. De gesprekken hadden uiteindelijk tot gevolg dat Dekker & Van de Vegt in 1917 voor f 50.000,— gekocht werd. Voor het pand werd f 10.000,— betaald. Verhoeff bleef directeur, echter

als ondergeschikte van de firma Van Rossum. Zijn streven naar een vooraanstaande katholieke wetenschappelijke boekhandel botste nogal eens met de opvattingen van zijn broodheer. Ook de interpretatie van het contract gaf aanleiding tot meningsverschillen. Ze liepen zo hoog op dat Verhoeff zijn vertrek aankondigde en per 1 juli 1921 ontslag nam. Hij had vóór zijn voorgenomen vertrek al plannen ontwikkeld om in Nijmegen een eigen boekhandel te beginnen, zodra de katholieke universiteit zich daar zou hebben gevestigd. Daartoe kocht hij voor eigen rekening in juli 1921 een herenhuis aan de Oranjesingel, op een tijdstip dat het nog volstrekt niet vaststond dat Nijmegen door de St. Radboudstichting als universiteitsstad zou worden uitverkoren. Vóór Verhoeff echter zijn positie als directeur van Dekker & Van de Vegt opgaf, werden er pogingen in het werk gesteld de zakelijke meningsverschillen door arbitrage uit de weg te ruimen. Daarvoor werd de Leidse boekhandelaar-antiquaar K. Fercken benaderd, die de boekhandel J. W. van Leeuwen dreef. Het conflict werd opgelost, Verhoeff trok zijn ontslaanvraag in en er werden gezamenlijk toekomstplannen gemaakt.

Naamloze Vennootschap

In oktober 1921 werd Dekker & Van de Vegt in een naamloze vennootschap omgezet, waarin de gehele zaak te Utrecht en het pand aan de Oranjesingel te Nijmegen werden ingebracht. Het maatschappelijk kapitaal bedroeg f 250.000,—. Omdat Verhoeff ook de handel in het antiquarische boek van belang achtte, werd de zaak van Van Leeuwen uit Leiden gekocht. Voluit heette de nieuwe N.V. Dekker & Van de Vegt en J. W. van Leeuwen. Bij een statutenwijziging in 1934 werd de naam herleid tot de beide stichters. De raad van beheer werd gevormd door J. F. Th. van Rossum (president-commissaris tot 1948) en diens broer F. Th. A. van Rossum, de beide firmanten van Wed. J. R. van Rossum. Zolang de vennootschap bestaan heeft, is deze in handen van de familie Van Rossum geweest. In 1940 traden twee zoons van de president-commissaris toe als commissaris; zij zouden later ook de firmanten van Wed. J. R. van Rossum worden. Door vererving van aandelen bleef de

LUSTRUM U. S. C.

ICHNATON

**KUNST, GESCHIEDENIS EN
GODSDIENST VAN EGYPTE**

**GROOTE VOORRAAD VAN BOEK- EN
PLAATWERKEN OVER BOVENSTAANDE
ONDERWERPEN GESTALEERD**

.. EN VOORHANDEN BIJ ..

**N.V. DEKKER en VAN DE VEGT
en J. W. van LEEUWEN.**

Oude Gracht 206 :: Telef. 14524

Advertentie in Utrechts Nieuwsblad d.d. 21 juni 1926.

dekker & v. d. vegt boekver koopers en de gemeenschap uitgevers utrecht nodigen u uit tot een lezing van jan engelman over jongere ne derlandse literatuur op vrijdag 17 mei te 20.15 in 't geb. v. k. en w. albert helman en kuyle lezen uit eigen werk

zaak steeds in het bezit van Van Rossums. Alleen de hierna te noemen tweede directeur van de boekhandel te Nijmegen was aandeelhouder zonder tot de familie te behoren.

Nieuwe directie

Door het vertrek van Th. Verhoeff naar Nijmegen kwam de functie van directeur in Utrecht vrij. Nu was een van de zonen van J. F. Th. van Rossum sinds medio 1919 werkzaam bij Dekker & Van de Vegt. Dat was Michael F. M. van Rossum (1896), die na zijn gymnasiale opleiding enkele jaren in Amsterdam bij de wetenschappelijke boekhandel Scheltema & Holkema gewerkt had om het boekenvak te leren. Het lag voor de hand dat M. F. M. van Rossum de positie van directeur kreeg; zo had zijn vader dat ook gepland. Het ideaal van Verhoeff werd ook door zijn opvolger nagestreefd. In Nijmegen zou zich naast een wetenschappelijke boekhandel een academische uitgeverij moeten ontplooiën, geënt op de daar in 1923 gestichte universiteit. Er zou aldus geen aanvaring komen met de firma Van Rossum, die weliswaar evenzeer een katholiek stempel droeg, maar zich door assortiment, uitgaven en doelgroepen duidelijk onderscheidde van de handel in het boek voor het wetenschappelijk georiënteerde katholieke lezerspubliek.

Aan de directie van de N.V. werd in 1925 de heer A. J. W. van de Bilt toegevoegd. Hij was een zoon van de eigenaar van het Haagsche Koffiehuis, een bekend etablissement op het Vreeburg, en had een opleiding tot accountant gevolgd. Door zijn komst werd het mogelijk het bedrijfskapitaal uit te breiden. De eerste jaren was hij belast met het financieel-economische beleid van de vennootschap, en na het vertrek van Verhoeff als directeur te Nijmegen werd Van de Bilt diens opvolger (1928). De heren M. van Rossum en A. van de Bilt zijn directeur geweest tot 1966, waarna zij door de jongere generatie zijn opgevolgd.

Clerus

Eén doelgroep bleef voor Dekker & Van de Vegt en de firma Van Rossum interessant: de clerus en de priesterstudenten. In goed overleg werden hierover afspraken gemaakt. Bij toerbeurt zouden Van Rossum en Dekker wekelijks het groot-seminarie in Rijsenburg bezoeken om daar boeken aan studenten en professoren te verkopen. De leverantie van hand- en studieboeken aan het begin van het studiejaar werd eveneens eerlijk verdeeld. Zo toog directeur M. van Rossum van Dekker & Van de Vegt eens in de veertien dagen op vrijdag naar Rijsenburg. Klein van stuk als hij was kreeg hij daar al spoedig de bijnaam „Dekkertje“. De meest recente nieuwe boeken werden in „het koffertje van Rijsenburg“ door hem meegenomen, terwijl de basisvoorraad regelmatig in „het kistje van Rijsenburg“ door bode Vendel werd bezorgd. Uit dit frequente contact met aanstaande priesters en hun docenten groeide van lieverlee een goede relatie tussen boekverkoper en lezer. „Dekkertje“ kende de clerus van het aartsbisdom bij naam en toenaam, en ontmoette deze geregeld op de tweejaarlijkse retraites die iedere priester diende bij te wonen. Tijdens deze meerdaagse bijeenkomsten werd door Dekker en Van Rossum een grote verkoopexpositie in Rijsenburg ingericht, waar behalve boeken, liturgische uitgaven zoals missaals en breviërs, en religieuze artikelen ook bonnetten en sigaren aan de man werden gebracht.

Uit de contacten met de seminarieprofessoren vloeiden ook wel eens publicaties voort. Hun scripta werden dan de basis voor een boek dat door Dekker & Van de Vegt werd uitgegeven. Het *Handboek van de Kerkgeschiedenis* door de toenmalige president van het groot-seminarie dr. J. de Jong is zo tot stand gekomen. De eerste druk verscheen in twee delen (1931), de vijfde druk - in vijf delen - verscheen tussen 1962 en 1970.

Interieur Dekker & Van de Vegt ca. 1930.

Wetenschappelijke markt

De katholieke professoren aan de Utrechtse universiteit waren uiteraard auteurs in spe voor het fonds van de uitgeverij. Hun publicaties betekenden veelal eerder prestige dan commercieel gewin. Met de namen van de hoogleraren Roels (*Handboek der psychologie*, 5 delen), Pompe (een serie *Criminologische Studiën*) en Buytendijk (enkele oraties) kon een uitgever in ieder geval voor de dag komen. Overigens werden de activiteiten en de acquisitie voor de uitgeverij grotendeels van Nijmegen uit ondernomen. Proefschriften van Utrechtse promovendi, en in de eerste tijd ook de stellingen van juridische afgestudeerden, maakten deel uit van het fonds. Dekker & Van de Vegt trad dan eerder op als bemiddelaar tussen drukker en promovendus dan als uitgever van een commercieel interessant boek, maar deze service versterkte wel het beeld van de wetenschappelijke uitgeverij.

Met de katholieke studenten werd een goede verstandhouding nagestreefd. Dat gebeurde onder meer door de uitgever van het verenigingsblad van Veritas, de *Vox Veritatis*, in ruil waarvoor Dekker & Van de Vegt gratis mocht adverteren. Oud-alumni van Utrecht die hun studieboeken steeds bij Dekker & Van de Vegt gekocht hadden, stuurden hun zonen en dochters zodra die in Utrecht gingen studeren naar hun vertrouwde boekverkoper op de Oude Gracht, net zo goed als zij hun kinderen lid van Veritas lieten worden.

Beperkingen

Er waren echter meer academische boekhandels in Utrecht, die behalve de strikt voorgeschreven handboeken en overige wetenschappelijke lectuur een royaler algemeen en literair assortiment voerden dan Dekker kon aanbieden. Met name de literatuur die in katholieke kring niet reu of zelfs verboden was, werd niet in confessionele zaken verkocht. Het laat zich denken dat studenten in hun „Sturm- und Drangperiode” zich niet lieten betuttelen door voorschriften en beperkingen van kerkelijke zijde bij de keuze van hun literatuur. „*Een voetreis naar Rome*” van Bertus Aafjes (1946) was niet verkrijgbaar bij Dekker & Van de Vegt, maar iedere Veritijn met een beetje literaire smaak had het boekje in de kast staan of leende het. Romans van Graham Greene werden, vanwege de precare verwickelingen waarin katholieke priesters in zijn boeken verward raakten, door katholieke boekverkopers gemedend of na lang aarzelen ingekocht. De keuze en samenstelling van de voorraad werd tot in het begin van de jaren zestig beïnvloed door het kerkelijk gezag, waarbij de kwalificaties van de Informatiedienst inzake lectuur (Idil) richtsnoer waren. Bleek een titel die op basis van een voorlopige aankondiging was ingekocht door Idil te worden afgewezen, dan werden de exemplaren apart gezet op een boekenschip, dat al spoedig door het personeel „de hel” werd genoemd. Wanneer de vertegenwoordiger van de betreffende uitgeverij weer langs kwam, dan werd er eerst schoon schip gemaakt. De reiziger

moest de geleverde exemplaren van het dubieuze boek terugnemen; daarna werden pas zaken gedaan over de nieuwe titels.

Hoe ver de bemoeienis van de officiële kerkelijke instanties inzake lectuur ging, laat zich illustreren door het optreden van de deken van de stad Utrecht Mgr. B. A. de Wit, in de jaren dertig. Deze hoogwaardigheidsbekleder kwam met een ernstige klacht bij de directeur van Dekker & Van de Vegt: hij had vernomen dat er in deze zaak een boek was verkocht dat op de index (de lijst van door het Vaticaan verboden boeken) stond. Toen de heer Van Rossum vroeg om welk boek het dan wel ging, bleef de deken het antwoord schuldig. Hij kon alleen vertellen welk formaat het had en hoe dik het ongeveer was. Na de belofte van de directeur dat hij er op zou toezien dat dergelijke boeken niet meer verkocht zouden worden, ging de deken met een gerust hart weer naar huis.

Eén titel uit het fonds van de uitgeverij heeft uitzonderlijk veel belangstelling van het kerkelijk gezag ondervonden. Dat was het in 1930 verschenen boek van de arts J. N. Smulders: *Periodieke onthouding in het huwelijk - Methode Ogino-Knaus*. Hierin werd de enige door de katholieke kerk onder voorbehoud getolereerde geboorteregeling beschreven. Het boek mocht alleen aan anderen dan priesters en dokters verkocht worden als zij schriftelijke toestemming hadden van hun arts of geestelijke leidsman. De katholieke boekverkoper mocht het boek niet etaleren, de uitgever mocht er geen reclame voor maken. Het boek moest voorzien zijn van een manchet, waardoor verhinderd werd dat het „zo maar“ even ingekeken kon worden. Dit alles op last van het Nederlands episcopaat, dat overigens wel het „imprimatur“ (kerkelijke toestemming tot drukken) had verleend, maar op verzoek van de uitgever werd deze toestemming niet, zoals gebruikelijk, in het boek afgedrukt. Vanzelfsprekend konden al deze beperkingen niet worden opgelegd aan neutrale boekverkopers, en niemand kon het tegenhouden als een katholiek eigener beweging een exemplaar ging kopen bij een niet katholieke boekverkoper. Het boek heeft in talloze drukken tot diep in de jaren zestig een vast deel van de omzet geleverd, ondanks de kritiek van conservatieve zijde en ondanks de inmenging van het kerkelijk gezag. Eén van de felste tegenstanders van de methode was de Utrechtse rooms-katholieke vrouwenarts dr. A. W. Ausems. Hij bezocht al heel snel na het verschijnen van het boek een vergadering van directie en commissarissen van Dekker & Van de Vegt om te pleiten voor stopzetting van de uitgave, daar verspreiding niet nuttig, ja zelfs gevaarlijk was in zijn ogen. Zijn pleidooi is beleeft aanhoord, maar de uitgave werd niet gestaakt.

Personeelsleden

Met de groei en uitbreiding van de zakelijke activiteiten nam ook het aantal medewerkers toe. Verkoop op rekening en contant, bestelboek, zichtafdeling, tijdschriftenadministratie, crediteuren- en debiteurenboekhouding, expeditie en magazijnen kregen meer

Schets van het pand Oudegracht 206 in 1946.

reikwijdte en vereisten meer mankracht. Op de foto uit 1913 zijn met enige moeite vier personen te zien, in 1928 waren het er acht, en in 1953 waren er minstens zestien medewerkers.

De „loopjongen“, die vóór het gemotoriseerde tijdperk over een solide transportfiets met rieten mand beschikte, had een speciale taak rond 8.45 uur, als een van de jongere kinderen uit het gezin van Rossum naar de r.-k. montessorischool op de Oude Gracht bij de Geertebrug gebracht moest worden. De kleuter werd eenvoudigweg in de mand gezet en naar school gereden.

Een aantal bedienden kwam met de vooropgezette bedoeling het boekenvak te leren om het later zelfstandig uit te oefenen. Zo kwam P. H. Bogaard in 1920 als 15-jarige jongen bij Dekker & Van de Vegt werken.

Na 17 jaar dienstverband, het laatst als winkelchef, vertrok hij om zich te wijden aan Het Spectrum, de uitgeverij die hij samen met zijn collega A. H. Bloemsma in 1935 had opgericht. In de eerste jaren van het Spectrum was Bloemsma de enige gesalarieerde werkracht van deze uitgeverij. Ook hij had het vak bij Dekker geleerd. Zijn zoon Joost Bloemsma, de huidige directeur van Het Spectrum, volgde dezelfde leerschool als zijn vader, en begon zijn carrière bij Dekker & Van de Vegt. De boekhandel is altijd een arbeidsintensief bedrijf geweest, en er diende steeds flink aangepakt te worden. De winkel was voor de oorlog tot acht uur 's avonds open, en op

M. F. M. van Rossum, directeur Dekker & Van de Vegt 1921-1966.

zaterdag tot tien uur. Overwerk was geen uitzondering, een royaal salaris wel, maar dat werd gecompenseerd door een grote mate van arbeidsvreugde.

Pand en huisvesting

Details over Oude Gracht Tz. 42 zijn niet bekend; het stamt uit de 16e eeuw en wordt vermeld in het register van transporten en plechten anno 1580. Bij diverse verbouwingen zijn oude betegelingen aan het licht gekomen en gered van de ondergang. In het begin van de 20e eeuw bestond de parterre uit een winkel, met daarachter een huiskamer. Daaraan grensde een „plaatsje“, waarachter nog een keuken was. Het interieur van de winkel bevatte twee toonbanken en langs de wanden boekenkasten, met glazen schuifdeuren gesloten.

Het bovenhuis was aanvankelijk bestemd als woonhuis voor de directeur en zijn gezin. De gave kluis-kelder was niet geschikt voor opslag van boeken; wel is deze in 1933 een tijdlang verhuurd aan een groep verkenners. Aan de werfmuur hing een groot naambord over de volle breedte van het pand.

Er zijn heel wat verbouwingen geweest, te beginnen op zolder met het bouwen van een dienstbodenkamer in 1928 (kosten f 135,- !). Zeven jaar later werd de gehele zolderetage verbouwd tot slaapkamers. In 1941 werd door een bedrijfskundig adviseur aangedrongen op een ruimere behuizing voor de

boekhandel. Er leken mogelijkheden te zijn bij de buurman op nr. 204, een zaak in herenmode-artikelen, gedreven door de heer Van der Valk die geen opvolger had. Het pandje van de andere buurman, nr. 208, waar de herenkapper Nues huisde, was wel te koop maar bood te weinig ruimte. Tot resultaat hebben deze uitbreidingspogingen niet geleid, mede ten gevolge van de tijdsomstandigheden. Daarom werd in 1946 besloten tot een flinke verbouwing van het eigen pand. Het jaar daarop, in november 1947, was het zo ver dat na een renovatie van 5 maanden de winkel inclusief het kantoor erachter gemoderniseerd heropend konden worden. In 1963 bracht een radicale verbouwing en uitbreiding van bedrijfsruimte naar de eerste etage een ware metamorfose tot stand. Ook de kelder (de DV-cave) werd toen geschikt gemaakt voor de verkoop. De feestelijke heropening in november 1963 kreeg een extra accent door de voordracht van Kees Fens over de lezer en zijn boekverkoper. Toen de universiteit haar territorium naar de Uithof ging verleggen, zijn er gedachten ontwikkeld ook daarheen te verhuizen, doch de afstand tussen plannen en realiteit bleek te groot.

Oorlogsjaren

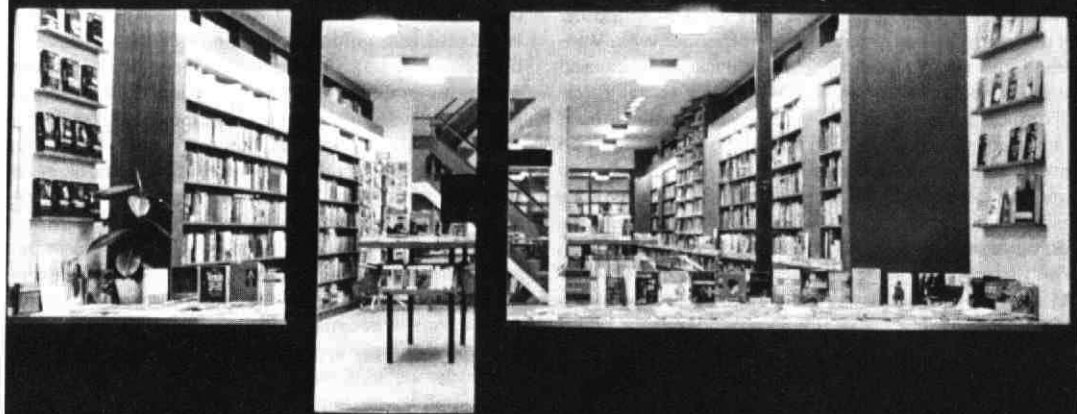
Een van de eerste maatregelen van de bezetter betrof de uithangborden die de aandacht van passanten en klanten plachten te trekken. Ze dienden allemaal verwijderd te worden, en ook het solide uithangbord van Dekker & Van de Vegt verdween van de gevel.

Toen in de zomer van 1940 het driemanschap Einthoven, Linthorst Homan en De Quay de Nederlandsche Unie had opgericht, stuurde directeur M. van Rossum een telegram naar laatstgenoemde: „Met volle sympathie de Nederlandsche Unie begroetend wil de uitgever van Uw proefschrift en inaugurale rede gaarne ook Uw eventuele geschriften verband houdende met Uw nieuwe taak publiceren“. Kennelijk heeft eerder de persoonlijke relatie met De Quay dit aanbod ingegeven dan de doelstelling van de Unie.

Tot aan 1943 kon de boekhandel vrijwel ongestoord zijn activiteiten voortzetten, zij het dat de bezetter de verkoop en het in voorraad houden van bepaalde boeken verbood. Daaronder vielen kinderboeken als „Oranje Boven op Velsentin“ en „De Zoon van Dik Trom“, een boek van C. J. Kievit uit 1907, waarin een sneeuwbalgevecht tussen „Hollanders“ en „Duitsers“ beschreven wordt dat slecht voor de laatsten afloopt. In het Nieuwsblad voor de Boekhandel verschenen regelmatig lijsten van door de Sicherheitspolizei en de SD verboden boeken. Daar waren veel boeken van joodse auteurs onder, maar ook romans van Vestdijk. Welk boek ook verboden werd, als de Duitse controleurs kwamen kijken of het in voorraad was, vingen zij altijd bot.

Er bleven voldoende titels voor de verkoop over, en menig boekverkoper raakte in die jaren zijn winkel-dochters kwijt. Mooie boeken, van voor-oorlogse kwaliteit, werden voor speciale klanten en relaties weggezet en dienden bij de toenemende schaarste aan levensmiddelen en goederen als gewild ruilmiddel. In november 1944 - toen er geen elektriciteit

Dekker & Van de Vegt nv

Pui Dekker & Van de Vegt na de verbouwing in 1963.

meer was - kwam een transactie tot stand tussen de batterijenfabriek De Witte Kat en Dekker & Van de Vegt, waarbij een aantal lampen op droge batterijen werden geruild tegen boeken ter waarde van f 354,-. Deze fabriek, met de Duitser Herberhold als directeur, werkte voor de bezetter en kon daardoor blijven produceren.

Het uitgeven van boeken werd door de Duitsers aan banden gelegd, daar voor ieder nieuw boek of iedere herdruk vergunning gevraagd moest worden. Veel aanvragen werden afgewezen, maar de Utrechtse auteur Roels, hoogleraar psychologie, kreeg het dank zij zijn persoonlijke relatie met de Duitse instanties voor elkaar dat er voor deel III en IV van zijn *Handboek der Psychologie* toestemming tot uitgave en een papiertoewijzing loskwamen. Op grond van zijn Deutschfreundlichkeit is hij overigens na de oorlog van zijn positie ontheven; zijn opvolger werd Buytendijk.

Zorgelijk werd de toestand toen de bezetter mannelijke medewerkers in de boekhandel ging vorderen voor werk in Duitsland. Twee bedienden van Dekker & Van de Vegt trof dit lot; zij zijn beiden heelhuids teruggekeerd. In maart 1943 zond de boekhandel een velletje papier rond van briefkaartformaat (papierschaarste!) met het bericht dat de Utrechtse boekverkopers besloten hadden verkoop op rekening zoveel mogelijk te weren, bestelde boeken door de klant te laten afhalen en slechts bij hoge uitzondering zicthendingen mee te geven. Dit alles wegens gebrek aan geschoold personeel.

Boekverkopers konden in de duistere oorlogsjaren, en vooral in de winter 1944-45, voor verlichting zorgen, omdat het boek vrijwel het enige artikel was dat in die dagen nog te koop was. In de Sinterklaas- en Kersttijd

pilde de winkel uit van de mensen en tijdens de openingsuren moest de winkel van tijd tot tijd dicht om de toeloop van kopers onder controle te houden en de kassa te legen. Deze raakte snel vol met de zilverbonnen van één en twee-en-een-halve gulden. Een boek dat massaal verkocht werd was *Juultje*, de Nederlandse vertaling van *Julchen*, van Wilhelm Busch. Het was in 1943 uitgegeven, op slecht papier gedrukt en gebonden in een band van behangselpapier. Prijs: f 2,25.

Materiële schade heeft Dekker & Van de Vegt in de bezettingsjaren niet opgelopen. Wel werd in januari 1945 door de Feldgendarmeerie, gevestigd op het Servaas Bolwerk, een schrijfmachine gevorderd, maar deze werd vóór de Duitsers daar vertrokken zwaar teruggebracht.

Klantenkring

Vormde aanvankelijk de geestelijkheid van het aartsbisdom de grootste klantengroep, emanciperend katholiek Nederland raakte geleidelijk aan meer vertrouwd met het boek. Dat kwam tot uiting in het assortiment van de boekhandel. In de eerste decennia van haar bestaan kon de omzet in religieuze artikelen en papierwaren niet gemist worden, maar Verhoeff durfde het aan uitsluitend boeken te verkopen. Voor het „katholieke” boek konden de Utrechters terecht bij drie boekverkopers: Dekker & Van de Vegt, Van Rossum en Van Wees. De laatstgenoemde zaken occupeerden zich niet met het wetenschappelijke boek, en juist in die categorie wilde Dekker & Van de Vegt zich ontplooiën - een markt die overigens met enkele andere boekhandels ter stede gedeeld moest worden. De service aan de zich uitbreidende cliëntèle bestond onder meer uit lang crediet, vooral aan studenten en

hun pa's, en zicgzendingen aan vaste klanten. Een van hen, hoogleraar aan de juridische faculteit, placht op de dagen dat hij college gaf na afloop zijn boekentas in de winkel te deponeren - de afstand Domplein-Oude Gracht 206 was hooguit 200 m - waarna de loopjongen de tas bij de hooggeleerde thuis bezorgde. Een wel zeer excellente klant was aartsbisschop dr. J. de Jong, die een groot boekenliefhebber was. Vanwege zijn positie kon hij tot zijn verdriet nooit een boekwinkel binnenlopen en daar op zijn gemak rondkijken. Directeur M. van Rossum wist daar een mouw aan te passen en bood hem op een zondagmiddag de gelegenheid ongestoord een keuze te doen uit de nieuwe boeken die hem interesseerden. Een onvergetelijke middag voor boekverkoper en lezer, die besloten werd met de bisschoppelijke zegen voor het gezin Van Rossum.

Bij zijn 40-jarig jubileum als directeur in november 1961 werd M. F. M. van Rossum benoemd tot ridder in de orde van St. Silvester, een kerkelijke onderscheiding op grond van zijn verdiensten als katholiek boekverkoper en uitgever en vanwege zijn activiteiten op sociaal-charitatief gebied. In de Vereniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels vervulde hij vele jaren bestuursfuncties.

Eén van de pijlers waarop de omzet steunde vormden de leveranties aan Philips in Eindhoven, die jaarlijks zeer grote bestellingen deed voor zijn vakscholen en de afdeling Philips Onderwijs en Volksontwikkeling. Ook zijn ontspanningsbibliotheken werden van Utrecht uit beleverd. Een reiziger boekte orders bij bedrijven in Oost-Nederland.

Na de oorlog werd door een ambitieuze medewerker de medische afdeling op touw gezet. Artsen, specialisten, ziekenhuizen en klinieken werden door middel van titellijsten stelselmatig geïnformeerd over nieuwe vakliteratuur. Daaruit groeide ook een speciale relatie tot een paramedische beroepsgroep, die van de fysiotherapeuten. Voor het landelijk congres van het genootschap van fysiotherapeuten organiseerde deze afdeling twee maal 's jaars een succesvolle verkooptentoonstelling.

Cijfers

Het zou interessant zijn de jaarlijkse omzetten, winsten verliesrekeningen, gratificaties en tantièmes in een aantal tabellen te presenteren, maar het archief van Dekker & Van de Vegt is niet zo rijk dat deze gegevens geproduceerd kunnen worden. Nu zeggen cijfers op zich niet zo veel, zeker niet als ze niet geplaatst kunnen worden in de sociaal-economische context waar ze in thuis horen. Toch is een greep uit de beschikbare cijfers dienstig, om daarmee de groei en ontwikkeling van de boekhandel te illustreren. De omzet in Utrecht bedroeg:

in 1936	f	94.000,-
in 1942	f	220.700,-
in 1945	f	138.000,-
in 1946	f	300.000,-
in 1955	f	448.000,-
in 1966	f	827.000,-
in 1969	f	1.036.000,-

Tijd voor samenwerking en fusie

De directeurs M. van Rossum en A. van de Bilt trokken zich eind 1966 terug en maakten plaats voor de nieuwe generatie. Zij bleven als adviseur aan de vennootschap verbonden. In Utrecht volgde P. G. M. van Rossum zijn vader op als directeur van de boekhandel, waar hij sinds 1961 al werkzaam was. Hij behoort tot de vijfde generatie van het Utrechtse boekverkoopers- en uitgeversgeslacht Van Rossum, en heeft zijn directeurschap tot najaar 1971 vervuld. Daarna aanvaardde hij een functie in het bibliotheekwezen.

In de tweede helft van de jaren zestig werd ook in het boekenvak duidelijk dat schaalvergroting en bundeling van krachten geboden waren. In kleiner verband had Dekker & Van de Vegt al in 1966 een vorm van samenwerking ontwikkeld met de Academische Boekwinkel P. H. Vermeulen te Amsterdam op het terrein van direct mail aan specifieke adresgroepen. Er werden hiertoe wekelijks titellijsten samengesteld, die onder de vlag ABC (Academische Boekhandels Combinatie) werden verzonden aan medici, psychologen en sociologen.

Het eerst manifesteerde zich de fusiedrang in de uitgeverwereld. Er ontstonden grote concentraties als Unieboek, Verenigde Nederlandse Uitgeversbedrijven (VNU), Combo en de Kluwergroep. In 1969 werd de uitgeverij van Dekker & Van de Vegt verkocht aan de Koninklijke Van Gorcum & Comp. te Assen, omdat voorzien werd dat zelfstandig voortbestaan op de langere termijn economisch niet haalbaar zou zijn. Bovendien werd er door de vennootschap altijd al veel meer in de beide boekhandels dan in de uitgeverij geïnvesteerd.

Ook ontstonden er concentraties of ketens van boekhandels. Kluwer was er op uit alle academische boekhandels in den lande te verwerven terwijl Elsevier meer belangstelling had voor algemene boekwinkels. In 1972 raakten Dekker & Van de Vegt en Kluwer met elkaar in gesprek, hetgeen resulteerde in de overname van de aandelen door Kluwer in maart 1973. Omdat de boekhandel in Nijmegen de beste kans tot verdere groei leek te hebben, werd deze vestiging van Dekker & Van de Vegt onder directie van C. F. J. Simons gecontinueerd. De boekhandel in Utrecht werd opgenomen in de grote combinatie van Broese en Kemink, ook twee aloude Utrechtse boekhandels die Kluwer zich verworven had. Op de Stadhuisbrug werd het voormalige pand van Vroom & Dreesmann door Broese-Kemink betrokken, en daarin kreeg de oud-directeur M. van Rossum een aparte werkkamer waar hij tot voor kort nog dagelijks bibliografisch werk verrichtte.

Besluit

Onafgebroken 117 jaar heeft Dekker & Van de Vegt zich in Utrecht en ver daarbuiten gericht op de verspreiding van het boek. Geheel in de geest van de tijd wijdde de onderneming zich aanvankelijk vooral aan de handel in devotionele lectuur, religieuze artikelen en kantoorbehoeften. Het katholieke volksdeel was nog niet vertrouwd met het boek; in dat opzicht

moest zijn emancipatie nog beginnen. Via de aanstaande wetenschapsbeoefenaren en leidinggevende figuren, de studenten van Veritas, en de clerus van het aartsbisdom veroverde Dekker & Van de Vegt een deel van de boekenmarkt. Tot na de Tweede Wereldoorlog bleef de zaak binnen de grenzen van deze doelgroepen.

Toen de ontzuiling in de samenleving doorbrak, verwaagde ook het begrip „katholieke boekhandel“. Dekker & Van de Vegt trad buiten het traditionele grondgebied en specialiseerde zich in specifieke disciplines. In de jaren dat de boekenwereld in beweging kwam door fusies, combinaties en overnames vonden de boekhandels van Dekker & Van de Vegt aansluiting bij de keten van academische boekwinkels van het Kluwerconcern. In de naam van de uitgeverij en de boekhandel te Nijmegen zijn de beide stichters

vereeuwigd. Zij zijn begonnen met een handel in boeken en al of niet gelijnd papier. Dat er in de geschiedenis van hun onderneming een lijn valt te ontdekken moge uit dit artikel blijken, hoe geduldig papier ook is.

K. W. J. van Rossum

Geraadpleegde literatuur en bronnen

Notulenboek van Dekker & Van de Vegt 1922-1973.

W. van de Pas, *De Strijd voor het katholieke boek*. Amsterdam, 1949.

G. H. Jansen en S. Vess, *Ballonnen en brood. Utrechtse portretten*. Utrecht, 1986.

K. W. J. van Rossum, „De Nijmeegse vestiging van Dekker & Van de Vegt“. Verschenen in *Numaga/Tijdschrift* gewijd aan heden en verleden van Nijmegen en omgeving. Jrg. XXXVI nr. 1, april 1989.

NAJAARSLEDENVERGADERING

Het bestuur van de Vereniging Oud-Utrecht nodigt de leden uit tot het bijwonen van de Algemene Najaarsledenvergadering op donderdag 29 november a.s. des avonds om 19.30 uur in de aula van de Gemeentelijke Muziekschool, Domplein, Utrecht. De zaal is vanaf 19.00 uur open.

Agenda

1. Opening
2. Notulen van de Voorjaarsledenvergadering (ter inzage tijdens de vergadering)
3. Ingekomen stukken en mededelingen
4. Begroting 1991
5. Aanwijzing van een registeraccountant voor de controle van de jaarstukken over 1990. Het bestuur stelt voor het accountantskantoor mr. P. J. Schadé
6. Stand van zaken: historisch bezoekerscentrum en samenwerkingsverband historische verenigingen
7. Mededelingen over Jaarboek, Maandblad, propaganda, activiteiten en SPOU
8. Samenstelling van het bestuur.
Aftredend en herkiesbaar: voorzitter H. H. W. Kernkamp, secretaris A. Pietersma en bestuurslid H. L. de Groot.
Ingevolge artikel 12, lid 8 van de Statuten kunnen tegenkandidaten schriftelijk gesteld worden door tenminste 10 leden. De namen van de tegenkandidaten dienen tenminste drie dagen voor de aanvang van de vergadering waarin de vacatures zullen worden vervuld, schriftelijk aan het bestuur te zijn medegedeeld.

9. Rondvraag

10. Sluiting

Na afloop van de vergadering en de pauze (ca. 21.00 uur):

Lezingen met lichtbeelden:

N. van Dongen: de Zeven Steegjes, 125 jaar volksleven in Utrecht;

W. P. C. van Willigenburg: de stegen van Utrecht.

Het programma na de pauze is vrij toegankelijk, ook voor niet-leden. Introducties zijn welkom!

De secretaris